

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811. 14'02'38'44

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/37>**Чакал І. С.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

АВТОРСЬКІ ДІЄСЛІВНІ НОВОТВОРИ В РОМАНІ АХІЛЛА ТАТІЯ (ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті зроблено спробу окреслити внесок давньогрецького письменника II ст. н. е. Ахілла Татія, автора роману «Левкіппа і Клітофонт», у розширення лексичного складу давньогрецької мови дієслівними лексемами з опертям на «Грецько-англійський словник» Г. Лідела та Р. Скотта (Оксфорд, 1968). Зіставлення лексико-граматичного класу дієслів лексикону Ахілла Татія (1585 одиниць) з представленням їх у лексикографічній праці Лідела-Скотта засвідчує новаторську роль письменника у творенні словникового складу давньогрецької мови. Виявлено 80 дієслівних лексем з вказівкою на авторство Ахілла Татія. У словнику продемонстровано суто авторські дієслівні одиниці, а також ті, значення яких були доповнені чи видозмінені завдяки Ахіллу Татію (через уведення у конкретний контекст чи вживання в іншій граматичній формі). На основі цих відомостей новотвори романіста класифіковано на 9 груп із зазначенням ступеня авторизації. Визначальними для окреслення особливостей ідіолекту письменника вважаємо власне авторські дієслівні лексеми, які вперше ввів у вжиток Ахілл Татій, а також дієслова, що їх увели до обігу інші автори, проте саме давньогрецький романіст надав їм нового відтінку значення, та дієслова, вжиті у складі засвідчених тільки в Ахілла Татія конкретних словосполучень чи висловлень. Семантика власне авторських дієслівних новотворів представлена в 5 лексико-семантичних групах зі значенням мовлення та звучання, руху та переміщення в просторі, емоційного та фізичного стану людини, кольору, фізичної дії. Інновації Ахілла Татія відносно граматики стосуються дієслів, зафіксованих у формі певного часу, тих, які керують відмінком із певним синтаксичним значенням, які вживаються в тексті роману у відмінному від загальноживаного стані та в поєднанні з інфінітивом. Закцентовано на здатності неологізмів виступати складниками тропів.

Ключові слова: новотвір, дієслово, лексико-граматичний клас, лексичне значення, переносне значення, давньогрецький роман, Ахілл Татій.

Постановка проблеми. Особливої уваги дослідників заслуговує вивчення індивідуального стилю Ахілла Татія – видатного давньогрецького письменника II ст. н. е., який увійшов в історію античної літератури як один із засновників жанру грецького любовного роману. Разом з романами «Габроком і Анфія» Ксенофонта з Ефесу, «Херей і Калліроя» Харитона, «Дафніс і Хлоя» Лонга та «Феаген і Харіклія» Геліодора, що дійшли до наших днів повністю та перекладені на багато мов світу, твір александрійця Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» приваблює читачів і науковців своїм незвичайним голосом розповіді від першої особи, багатою художніми засобами мовою, яка варіюється від грубої до поетичної та ерудованої, а також незвичайною грою з романними мотивами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досі словотворча практика письменника не була предметом наукових досліджень, незважаючи на те, що автор зробив вагомий внесок у збагачення лексикону давньогрецької мови. Поодинокі розвідки присвячені творчості Ахілла Татія, належать таким зарубіжним дослідникам, як Г. Сексауер [15], С. Полякова [2], Е. Вільборг [16, с. 12–16], Ш. Бартч [5], Н. Голсберг [11, с. 127–133], Б. Рірдон [13], Г. Моралес [12], Б. Рівс [14], К. Чью [7], С. Гаммадж [8; 9], Т. Вітмарш [17, с. 46–52], Б. Бентель [6] та ін. Лінгвістичні дослідження семантичних, стилістичних, функційно-прагматичних особливостей мови творів Ахілла Татія (зокрема, розмаїття індивідуально-авторських дієслівних новотворів та їх лексикографічного

представлення) у сучасному мовознавстві фактично відсутні, а мовний матеріал роману «Левкіппа і Клітофонт» не введено до активного наукового обігу. Усе це зумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

О. Беркова відзначала манеру письма Ахілла Татія та широке застосування риторики з її штучним стилем і багатьма повчальними екскурсами і сентенціями: «Це говорить про те, що роман призначався для розваги високоосвіченої публіки, спроможної оцінити всі тонкощі мови і стилю» [1, с. 74]. Докази популярності роману Ахілла Татія (особливо у Візантійський період) вказують також на те, що його читали звичайні неосвічені люди.

У своєму романі, написаному в аттичний період, Ахілл Татій в основному намагався наслідувати авторів класичного періоду. Проте у нього можна натрапити і на пізніші форми і конструкції, так само, як і в його словнику, ми бачимо поєднання сучасних і архаїчних слів [1, с. 72].

Як і його літературні сучасники другої софістики, Ахілл Татій демонструє звичайні завчені тенденції аттицизму у своєму тексті, але з особливим чуттям до варіацій та інновацій. Останнім часом їх досліджувала С. Гаммадж, яка виявила, що аттицизм застосовано нерівномірно, хоча й навмисно, у всьому романі, лише з невеликою перевагою аттичних форм, що є ще одним відображенням еkleктичного стилю автора [8; 9].

Зважаючи на інший аспект мови Ахілла Татія, учений Дж. Хілтон розглядає можливі впливи загалом латинської мови на текст роману серед інших елементів сучасного Ахіллу Татію світу [10, с. 102–103].

Постановка завдання. Мета нашої статті – окреслити роль Ахілла Татія у збагаченні лексичного складу давньогрецької мови дієслівними лексемами, опираючись на «Грецько-англійський словник» Г. Лідела та Р. Скотта (Оксфорд, 1968), охарактеризувати їхню семантику, окремі стилістичні та функційно-прагматичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Словник мови роману «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія, за нашими підрахунками, налічує 3911 лексему різних лексико-граматичних класів (1585 становлять *дієслова*, 1424 – *іменники*, 551 – *прикметники*, 192 – *прислівники*, 45 – *займенники*, 42 – *сполучники*, 28 – *прійменники*, 20 – *числівники*, 22 – *частки*, 2 – *вигуки*), враховуючи частоту вживання – 10291 словоформа (згідно з електронною базою даних Silver Mountain Software / TLG Workplace).

Виявити новаторську роль Ахілла Татія у творенні словникового складу давньогрецької мови нам вдалося завдяки методу зіставлення лексикону письменника з репрезентацією його лексем у згаданому вище «Грецько-англійському словнику». Аналіз словникових статей праці Лідела-Скотта, де спочатку зазначено автора, який уперше вжив ту чи ту лексему у своєму творі, а далі – інші письменники, які використали її, дав змогу виявити 80 дієслівних одиниць, що їх зафіксовано із зазначенням авторства Ахілла Татія. Лексикографічна праця фіксує виключно авторські дієслова, а також ті, семантика яких була доповнена чи видозмінена завдяки романісту (через уведення в конкретний контекст чи вживання в іншій граматичній формі).

Дієслівні лексеми, які в «Грецько-англійському словнику» Лідела-Скотта подані з вказівкою на авторство Ахілла Татія, ми поділили на декілька груп із зазначенням ступеня авторизації. Визначальними для окреслення особливостей ідіолекту письменника вважаємо власне авторські дієслівні лексеми, які вперше ввів у вжиток Ахілл Татій, а також дієслова, що їх увели до обігу інші автори, проте саме давньогрецький романіст надав їм нового відтінку значення, та дієслова, вжиті у складі засвідчених тільки в Ахілла Татія конкретних словосполучень. Утім, запропонуємо більш детальну класифікацію наведених у словнику Лідела-Скотта дієслівних лексем з роману «Левкіппа і Клітофонт», враховуючи не лише лексичне значення, а й граматичні характеристики дієслівних лексем.

Власне авторські дієслівні новотвори Ахілла Татія (19 лексем) можна розподілити на такі лексико-семантичні групи (ЛСГ):

1. *ЛСГ дієслів зі значенням мовлення та звучання*: **ἀντιβουβέω** «повернути дзижчавий звук, заgrimіти у відповідь», **κατατραυφδέω** «описувати трагічно, перебільшувати», **περιπαύομαι** «стати зовсім тихим», **συνεκφωνέω** «вигукнути одночасно», **ὑπολιγαίνω** «змусити трохи звучати», **ὑποψιθυρίζω** «шепотіти, шелестіти тихо (про пальці на лірі)». Порівняймо у контекстах: Τοῦ δὲ Σωσθένους αὐτῶ μηνύσαντος τὰ περὶ τῆς Λευκίππης καὶ **κατατραυφδοῦντος** αὐτῆς τὸ κάλλος (6, 4, 4) – *Сосфен повідомив йому про Левкіппу, описуючи з перебільшенням [Ферсандру] її красу; Ἄμα δὲ αὐτοῦ λέγοντος **συνεξεφώνησεν** ὁ οἰκέτης ‘τέθνηκε Χαρίκλῆς’ (1, 12, 1) – «Харікл помер!», – майже одночасно з ним [Клінієм] вигукнув раб; καὶ τὸν ἀέρα γεμίξει βόμβος, **ἀντεβόμβει** δὲ κάτωθεν τῶν κυμάτων ἡ στάσις (3, 2, 2) – *grim**

заповнив повітря, а сплеск хвиль внизу загримів у відповідь (метафора).

2. ЛСГ дієслів на позначення руху та переміщення в просторі: **ἀντικαταδύομαι** «відхилитися, нахилитися в свою чергу або в опозицію», **βοστρυχόομαι** «завиватися», **διαταλαντόομαι** «гойдатися туди-сюди (про корабель)», **περιπυκάζω** «оточувати, обгоргати густо», **ὑπελίσσω** «піднімати». Наприклад: αἶ δὲ κόμαι βοστρυχούμεναι μάλλον εἰλίπτοντο κίττωι (1, 19, 1) – *волосся завивалося пишніше, ніж плющ (порівняння)*.

3. ЛСГ дієслів, що характеризує емоційний та фізичний стан людини: **ἀνταισχύνομαι** «соромитися в свою чергу», **δυσερωτιάω** «бути відчайдушно закоханим»: πρὸς τὴν ὄψιν δυσερωτιῶν εἶπον καμῶν ὄφθαλμοί, νεκικήμεθα (5, 1, 5) – *будучи відчайдушно закоханим у побачене і втомленим, я сказав: «Очі, ми переможені» (метафора)*.

4. ЛСГ дієслів на позначення кольору: **περιλευκαίνω** «відбілювати все навкруги», **πυρριάω** «бути або стати червоним, зашарітися, залитися рум'янцем»: ὁ ἀφρὸς περιλευκαίνων τὰς πέτρας (1, 1, 9) – *морська піна вибілила скелі (метафора)*.

5. ЛСГ дієслів з вказівкою на фізичну дію: **ἐπιφαρμάσσω** «застосувати ліки знову», **πελαγόςω** «перетворитися на море, затоплювати», **περιασθμαίνω** «дихати навкруги, навколо», **τοιχίζω** «(про корабель) лежати на кінці його балки»: τὸ μὲν ὕδωρ, τοσαύτην γῆν πελαγίσαι (4, 12, 3) – *вода Нілу прагне затопити всю землю (метафора)*.

Стилістичне забарвлення дієслівних новотворів Ахілла Татія виявляється у здатності інновацій виступати складниками тропів, зокрема, метафор і порівнянь.

У словнику Лідела-Скотта ми зафіксували 7 дієслів, які ввели до обігу інші давньогрецькі автори, проте саме Ахілл Татій надав їм нового відтінку значення. Наприклад, лексема **ἀκοντίζω** (*метати спис, завдати удар списом*), у романі має семантику «стрибнути за борт» (5, 7, 6), а дієслово **ἀναβαίνω** (*підніматися, сходити, зростати*), вжито в переносному значенні щодо віку (дύο ἀναβεβηκῶς ἔτη τῆς ἡλικίας τῆς ἑμῆς (1, 7, 1) – *на два роки старший від мене*). Певну конкретизацію семантики спостерігаємо щодо лексем **ἀντιπεριβάλλω** (*повернути в інший бік*), у Ахілла Татія – «обійняти у відповідь» (5, 8, 3), **πελαγίζω** (*перетнути відкрите море*) – «бути у відкритому морі» (2, 32, 1) та **ποτνιαόμαι** (*кричати вголос від жаху чи обурення*) у тексті роману автор вживає відносно жінок (6, 15, 4). Дієслово **ἐναπομάσσω**

(*бути утампованим*) використано письменником у значенні «бути зображеним, відображати» у метафоричному вислові: **ἐναπομάττεται** τῷ τῆς ψυχῆς κατόπτρῳ (5, 13, 3) – *[споглядання] відображає [образ коханої] в дзеркалі душі*. Щодо лексеми **Ὀμηρίζω** (*наслідувати Гомера, використовувати Гомерівські фрази*), то в романі вона означає «потурати неприродній хтивості (з навмисною двозначністю)» (8, 9, 3). Як бачимо, дієслівні лексичні новотвори цієї групи передають особливі семантичні й стилістичні відтінки значень.

Визначальними для окреслення ідіостилу письменника вважаємо дієслова, вжиті у складі конкретних словосполучень і висловлень, засвідчених тільки в Ахілла Татія (20 лексем): **ἀντανακλάω** «відображати», **ἀντιτυπέω** «зіштовхуватися», **διαλαμβάνω** «захопити все-редину», **διαπαλαίω** «продовжувати боротьбу», **δυστυχέω** «бути нещасним», **ἐγγίζω** «наближати», **ἐγκαταμείνυμι** «змішувати з», **ἐμβροντάω** «приголомшувати», **καταβαπτίζω** «занурювати, топити», **νήφω** «одужати від», **ραίζω** «одужати від хвороби», **σκώπτω** «знущатися, глузувати», **σχηματίζω** «надати певного вигляду чомусь, зобразити», **ὑποχάσκω** «привідкривати».

Порівняймо в контекстах: Ὀφθαλμοὶ γὰρ ἀλλήλοις ἀντανακλώμενοι ἀπομάττουσιν ὡς ἐν κατόπτρῳ τῶν σωμάτων τὰ εἶδωλα (1, 9, 4) – *Погляди закоханих відображаються один в одному і, наче в дзеркалі, відбивають образи фігур; ἀντιτυπεῖ πρὸς ἄλληλα τὰ σώματα καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀθλεῖ (2, 38, 4) – тіла зіштовхуються одні з одними і борються за насолоду; Οἱ δὲ λησταὶ κατιδόντες, ἡμᾶς μέσους διαλαβόντες (3, 13, 1) – Розбійники відразу захопили нас в середину; τύπτει γὰρ αὐτῇ πρὸς οὓς ἂν διαπαλαίῃ καὶ πολλὰ ποιεῖ τραύματα πληγῆ μιᾶ (4, 19, 4) – бо він [крокодил] б'є свою здобич хвостом і продовжує боротьбу; ἐγγίξει δὲ τοῖς χεῖλεσιν ὥσπερ σφραγίδας τὰ φιλήματα (2, 37, 7) – в поцілунках вона наближає вуста, немов печатку; τὸ φάρμακον ἐγκαταμίξει τῷ τῆς Λευκίππης ποτῶ (4, 15, 4) – він змішав зілля з напоєм Левкіппи; μέτρον γὰρ οὐκ ἔχον τὸ κακὸν ἐνεβρόντησέ με (3, 15, 6) – бо біда, яка не мала міри, приголомшила мене; Ὁ δὲ Σωσθένης ... σχηματίσας τὸ πρόσωπον εἰς ἡδονὴν (6, 11, 3) Сосфен ... зобразив на своєму обличчі радість; μικρὸν ὑποκεχηνυῖαι τὸ στόμα (1, 1, 7) – трохи привідкриті вуста тощо.*

Низку дієслів цієї групи зафіксовано в складі неперевершених метафоричних висловлень, що належать Ахіллу Татію: **ἀνοίγνυμαι** «відкривати» (σὺ δὲ μείζονα ποιεῖς τὴν ἡδονὴν ἀνοίγων

τὰ φιλήματα' (2, 37, 8) – *ти більше принесеш насолоди, відкривши вуста під час поцілунків*); **βάλλω** «вдаряти» (τὸ φίλημα ... **βάλλει** τὴν καρδίαν (2, 37, 10) – *поцілунок пронизує серце*), **βαπτίζω** «затопити, занурити» (Ὁ δὲ τῶ θυμῶ **βεβαπτισμένος** καταδύεται (6, 19, 5) – [*любов*], *занурена у гнів, тоне*), **ἐκρίπιζω** «відкинути, відшпурнути» (με ὦσπερ ἀπὸ σφενδόνης **ἐξερίπτῃσε** (5, 9, 2) – *мене відкинуло, немов камінь з праці*), **περιυλακτέω** «вити навколо, завивати» (ἡ δὲ ὀργὴ **περιυλακτοῦσα** τὴν καρδίαν ἐπικλύζει τὸν λογισμὸν τῶ τῆς μανίας ἀφρῶ (2, 29, 2) – *а гнів, що завиває навколо серця, затоплює розум у піні безумства*), **πυρπολέω** «розпалити і підтримувати вогонь (кохання)» (ὁ δὲ κάθηται **πυρπολῶν** (1, 11, 3) – *кохання сиділо в ньому, розпаливши вогонь*).

Серед дієслів, які вперше вжили інші автори, проте серед них був і Ахілл Татій, – 7 лексем. Наприклад, дієслово **ἐπιπαροξύνω** «підбурювати» вперше вжив історик II–III ст. Діон Кассій (44. 35) та Ахілл Татій (1, 8, 1) [3, с. 650]; лексема **ἐπιρρητορεύω** «ораторствувати, промовляти з пафосом» зафіксована у софіста II ст. Лукіана («Як писати історію», 26) та у Ахілла Татія (8, 8, 4) [3, с. 654]; дієслово **ἐρωτιάω** «бути дуже закоханим» використав медик V ст. до н. е. Гіппократ («Листи», 19), Ахілл Татій (6, 20, 1) та ритор V–VI ст. Еней з Гази («Феофраст», р. 24В) [3, с. 696]; лексема **νυμφοστολέω** «проводжати наречену чи нареченого» зафіксована у механіка III–II ст. до н. е. Філона Візантійського (1.529, 2.36), у Ахілла Татія (1, 18, 2) та у «Грецькій антології» (9.203); дієслово **προσκαρτερέω** «вперто наполягати на чомусь» вжили історик V–IV ст. до н. е. Ксенофонт («Грецька історія», 7.5.14), механік III–II ст. до н. е. Філон Візантійський («Про артилерію», 101.9), також воно засвідчене у Старому Завіті («Числа», 13.21(20)), в історика I ст. Йосипа Флавія («Юдейська війна», 6.1.3) та Ахілла Татія (1, 10, 7) [3, с. 1515]; лексема **συνδιαλέγομαι** «розмовляти разом з кимось» спільна для граматики II–III ст. Афінея (3.97d) та Ахілла Татія (6, 18, 4) [3, с. 1702]; дієслово **συννυκτερεύω** «переночувати» зафіксоване у біографа і філософа I–II ст. Плутарха («Діон», 55) та Ахілла Татія (6, 21, 3) [3, с. 1720].

Наступна група – це дієслова, які ввели до обігу інші автори, а нового відтінку значення надали інші автори, серед яких і Ахілл Татій (12 лексем). Порівняймо: дієслово **ἐπιπάρεμι** саме у значенні «бути також присутнім» вжили софіст II ст. Лукіан («Бенкет», 20) та Ахілл Татій (2,

7, 1) [3, с. 650]; лексема **καταληρέω** «пересилювати розмовою когось» зафіксована в імператора IV ст. Юліана («Листи», 32) та Ахілла Татія (7, 11, 1) [3, с. 898]. Дієслово **κατεπάδω** «підкорити піснею чи чарами» засвідчене у словнику Лідела-Скотта двічі: із зазначенням Ахілла Татія, який надав їй нового відтінку значення «тішити, ублажати» (7, 10, 4), та із вказівкою відтінку значення «завжди повторюватися», що є спільним для твору механіка III–II ст. до н. е. Філона Візантійського (2. 304), письменників любовних романів Геліодора (7. 10) та Ахілла Татія (2, 19, 2) [3, с. 924].

Лексему **κρατέω** у значенні «тримати в руці» зафіксовано у творі медика I ст. Діоскорида (3.93), біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.99d), граматики II–III ст. Афінея (7. 289с), софіста II ст. Лукіана («Сердечні справи», 44) та Ахілла Татія (1, 6, 6) [3, с. 991]; дієслово **μέτειμι** «траплятися знову, повторюватися» вперше вжив комедіограф V–VI ст. до н. е. Аристофан («Хмари», 1408), пізніше Ахілл Татій (6, 2, 5) [3, с. 1119]; лексему **προαναίρέω** «вбивати, знищувати» використали історик I ст. Йосип Флавій («Юдейські старожитності», 15. 4. 1), біограф і філософ I–II ст. Плутарх («Цезар», 28), софіст Лукіан («Зевс трагічний», 25), історик II ст. Аппіан («Війна з Мітрідатом», 48) та Ахілл Татій (3, 4, 5) [3, с. 1467].

Дієслово **προμηνύω** «попереджати, передбачати» вперше використана в Старому Завіті («Книга премудрості Соломона», 18. 19), пізніше – у біографа і філософа I–II ст. Плутарха («Лісандр», 29), філософа III ст. Александра Афродизійського («Етичні проблеми», Передм.) та Ахілла Татія (6, 5, 2) [3, с. 1490]; лексему **ράπιζω** із семантикою «давати ляпас в обличчя» використали біограф і філософ I–II ст. Плутарх (2.713с) та Ахілл Татій (2, 24, 1) [3, с. 1490, с. 1565]; дієслово **συνοδοεύω** у значенні «подорожувати в компанії з кимось» використано в «Діяннях Апостолів» (9. 7), у творі біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.609d) та Ахілла Татія (7, 3, 7) [3, с. 1720].

Фіксуємо також у «Грецько-англійському словнику» два дієслова, які є спільними для письменників еротичних романів: **σιμόω** у загальному значенні «загнути вгору, вигнути» засвідчена в Геліодора (10.31) та Ахілла Татія (1, 12, 3) [3, с. 1599] та **ὑποκρίνω** «виголошувати промову драматично» – у Геліодора, Ахілла Татія (7, 11, 1), Ямвлиха [3, с. 1886].

Дієслівну лексему **καταμαλάσσω** «заспокоїти» в метафоричному значенні вжив софіст II ст. Лукіан («Зевс трагічний», 24) та Ахілл Татій (τὸν θυμὸν ἐπαγγέλλεται **καταμαλάττειν** ἡδονῆ

(6, 19, 6) – [коханню] *запевняє, що гнів уже заспокоєний радістю*).

Інші класифікації дієслів демонструють інновації Ахілла Татія відносно граматики. Зокрема, це дієслова, які зафіксовані вперше у формі певного часу, як у творі давньогрецького романиста, так і в інших письменників, серед яких був і Ахілл Татій (4 лексеми). Наприклад, дієслово **κερδαίνω** «здобувати, одержувати» використано в перфектній формі **κεκέρδακα** у ритора II ст. Елія Арістіда (1. 366 J.) та Ахілла Татія (5, 25, 5) [3, с. 942].

Ахілл Татій уперше застосовує форми минулого недоконаного часу (imperfectum) **συνίην** (1, 9, 1) від дієслова **συνίημι** «помічати, розуміти» [3, с. 1718], аориста 2 пасивного стану **προανίστασθαι** (5, 18, 1) від дієслова **προανίστημι** «встати з-за столу першим» [3, с. 1468] та майбутнього часу медіального стану (у пасивному значенні) від дієслова **μοιχεύω** «чинити перелюб» в метафоричному словосполученні **οὐ μεμοιχεύεσεται** μου τὰ φίλήματα (4, 8, 4) – *її поцілунки не будуть у мене вкрадені перелюбом*.

Серед дієслів, які керують відмінком з певним синтаксичним значенням (новатор як Ахілл Татій, так й інші автори), – 5 лексем. Зокрема, знахідним відмінком спорідненості (cum accusativo cognato)¹ у романі Ахілла Татія керують дієслова **μαγγανεύω** «вигадувати засоби (для обману)» (**οὐδὲ μαγγανεύει** τοῖς χεῖλεσιν σινάμωρον ἀπάτην (2, 38, 5) [3, с. 1070] та **ἐμπεριπατέω** «пройтися кілька разів туди-сюди» (**τινας ἐμπεριπατήσας** διαύλους (1, 6, 6) [3, с. 544].

Зі знахідним відмінком речі (cum accusativo rei)² дієслово **ἐξορχέομαι** «проговоритися» вперше використав софіст II ст. Лукіан («Рибалка», 33), епістолограф IV ст. Алкіфрон (3.72) та Ахілл Татій (**ἐξορχήσομαι** τὰ μυστήρια (4, 8, 3) [3, с. 598]. Дієслово **λοιδορέω** «лягтися» з давальним відмінком особи (cum dativo personae)³ вперше зафіксоване в комедіографа V–IV ст. до н. е. Аристофана («Вершники», 1400), філософа V–IV ст. до н. е. Платона («Держава», 395d), історика V–IV ст. до н. е. Ксенофонта («Агесілай», 7.3), пізніше використане Ахіллом Татієм (**ἐλοιδορούμην** αὐτῶ (1, 6, 5) [3, с. 1060]. Дієслівна лексема **μυσταγωγέω** «починати, іні-

ціювати» зафіксована у філософа III ст. Порфирія з Тиру («Про утримання», 2. 53) та Ахілла Татія (**Ἄν ἡμᾶς Ἀφροδίτη μυσταγωγῆσῃ** (2, 19, 2) зі знахідним відмінком особи (cum accusativo personae) [3, с. 1156].

У групі дієслів, які зафіксовані в тексті роману у відмінному від загальноживаного стані (новатор як Ахілл Татій, так й інші автори), – 5 лексем. Наприклад, словник Лідела-Скотта фіксує вперше в Ахілла Татія дієслова **ξαινῶ** «бити, шмагати» у граматичній формі пасивного стану (passivum) **ξανθῆναι** (6, 20, 4) [3, с. 1187], **πείρω** «проходити повз, через» у формі пасивного стану (passivum) **πειρώμενοι** (3, 4, 2) [3, с. 1355] та **προπολέω** «говорити як пророчия» у граматичній формі медіального стану (medium) **προπολουμένη** (4, 15, 1) [3, с. 1495].

Інші граматичні форми дієслівних лексем – спільні для ряду авторів: медіальний стан (medium) **ἐναγκυλησάμενος** дієслова **ἐναγκυλάω** «припасувати ремінці до списів, щоб метати їх, прицілюватися» зафіксоване у творі Ахілла Татія (2, 34, 4) та у біографа і філософа I–II ст. Плутарха (2.180d) [3, с. 552], а пасивний стан (passivum) **παταχθεῖς / παταχθεῖσα** від дієслова **πατάσσω** «вдаряти, вражати» вживається у творі софіста II ст. Лукіана («Анахарсіс», 3, 40) та Ахілла Татія (7, 4, 4–5) [3, с. 1347].

До окремої групи зараховуємо дієслово, що вживається в поєднанні з інфінітивом, де Ахілл Татій виступає новатором. Зокрема, йдеться про лексему **παλαίω** «намагатися, прагнути, старатися» [3, с. 1290]. Наприклад: **Καὶ χρόνον μὲν τινα διαταλαντούμενην οὕτω τὴν ναῦν τοῖς κύμασιν ἐπαλαίομεν** εἰς τὸ ἀντίροπον καθελεῖν (3, 1, 5) – *Протягом певного часу ми все ж намагалися таким чином стримувати корабель на хвилях для урівноваження*.

Висновки і пропозиції. Як показало дослідження, велика кількість авторських дієслів за структурою є складними, утвореними за допомогою префікса (у ролі якого виступає прийменник) і повнозначного слова (модель утворення таких композитів Praep+V). Прийменники **περί, διά, κατά, ἀντί, ὑπό, σύν, ἀνά, πρός, ἐπί** у сполученні з дієсловами різної семантики передають відтінок міри або ступеня, напряму чи поширення вияву якоїсь ознаки за дією (**περιπαύομαι, διαταλαντόομαι, κατατραυφδέω, ἀντιβομβέω, ὑπολιγαίνω, συνεκφωνέω, ἀναβαίνω, προσκαρτερέω, ἐπιφαρμάσσω**), прийменник **προ** – часовий відтінок вияву дії ознаки (**προμηνύω, προαναίρέω, προανίστημι**), прийменник **ἐκ (ἐξ)** бере участь

¹ Акузатив внутрішнього об'єкта – accusativus obiecti interni (accusativus cognatus, accusativus verbalis).

² Подвійний акузатив – accusativus duplex (accusativus personae + accusativus rei).

³ Давальний виконавця – dativus auctoris (dativus personae) – виступаючи в конструкції з дієслівними утвореннями, вказує на діючу особу.

у передачі ознаки вияву дії завершення, доповнення чогось (ἐγκαταείγνυμι, ἐξορχέομαι) або усунення, відділення (ἐκρίπιζω), прийменник ἐν виражає ознаку дії за місцем знаходження всередині чогось (ἐναγκυλάω, ἐμπεριπατέω) тощо.

Автору еротичного роману «Левкіппа і Клітофонт» належить, як бачимо, важлива роль у збагаченні лексичної системи давньогрецької мови дієсловами (у словнику Лідела-Скотта із зазначенням авторства Ахілла Татія зафіксовано 80 лексичних одиниць цього лексико-граматичного класу). Проте Ахілл Татій не лише витворював нові слова, але й використовував уже наявні лексичні засоби, творчо їх переосмислюючи, збагачуючи новими прямими й переносними семантичними відтінками.

Давньогрецька мова II ст. н. е., безперечно, мала розвинену лексичну систему, створену багатьма

поколіннями талановитих і яскравих особистостей, діячів науки та літератури. Утім, зважаючи на те, що добу пізньої античності, починаючи з II ст., вважають періодом занепаду давньогрецької літератури, той факт, що письменник II ст. н. е. у своєму творі вжив значну кількість слів (зокрема, дієслів), які доповнили словниковий склад давньогрецької мови, розцінюємо як позитивний. Це значний внесок Ахілла Татія у розвиток лексичної системи давньогрецької мови.

Отже, детальний функційно-семантичний аналіз лексико-граматичного класу дієслів, що їх уперше вжив Ахілл Татій, унаочнює внесок автора роману «Левкіппа і Клітофонт» у розвиток лексичної системи давньогрецької мови та демонструє неповторність ідіостилю автора.

Список літератури:

1. Античный роман / отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек. Москва : Наука, 1969. 403 с.
2. Полякова С. Греческая проза I-IV веков н. э. *Поздняя греческая проза*. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1961. С. 3–26.
3. A Greek-English Lexicon compiled by H. G. Liddell and R. Scott (With a Supplement). Oxford, 1968. 2042 p.
4. Achilles Tatius / With an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press; London : William Heinemann LTD, 1984. 461 p.
5. Bartsch S. Decoding the Ancient Novel. The Reader and the Role of Description in Heliodorus and Achilles Tatius. Princeton : Princeton University Press, 2016. 212 p.
6. Bentel B. A Commentary on Book 6 of Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon: Thesis Presented for the Degree of Doctor of Philosophy (Classical Studies) in the School of Literatures and Languages University of Cape Town, 2022. 214 p. URL: https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/36768/thesis_hum_2022_bentel%20berenice.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.12.22)
7. Chew K. S. Achilles Tatius, Sophistic Master of Novelistic Conventions. *A companion to the ancient novel* / edited by Edmund P. Cueva and Shannon N. Byrne. Chichester : John Wiley & Sons, Inc. , 2014. P. 62–75.
8. Gammage S. M. Atticism in Achilles Tatius: An Examination of Linguistic Purism in Achilles Tatius' 'Leucippe and Clitophon': PhD Diss. University of KwaZulu Natal, 2018. 297 p. [інтернет-ресурс] https://researchspace.ukzn.ac.za/bitstream/handle/10413/16155/Gammage_Sonja%20Mary_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.12.2022)
9. Gammage S. M. Atticism in Second Declension Nominal Categories in the Language of Achilles Tatius. *Acta Classica*. 2019. № 62. P. 40–61.
10. Hilton J. L. Contemporary elements in Achilles Tatius's "Leucippe and Clitophon". *Acta Classica*, 52. 2009. P. 101–112.
11. Holzberg N. Powieść antyczna. Wprowadzenie / Przeł. Magda Wójcik. Kraków : Homini, 2003. 205 p.
12. Morales H. L. Vision and Narrative in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon. New York : Cambridge University Press, 2004. 270 p.
13. Reardon B. P. Mythology in Achilles Tatius and Heliodorus. *Mitos en la literatura griega helenística e imperial* / ed. by Juan Antonio López Férez. Madrid : Ed. Clásicas, 2003. P. 377–389.
14. Reeves B. T. The role of the ekphrasis in plot development: The painting of Europa and the bull in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon. *Mnemosyne*, 60. 2007. P. 87–101.
15. Sexauer H. Der Sprachgebrauch des Romanschriftstellers Achilles Tatius : Inaugural-Dissertation. Heidelberg : Karlsruhe, 1899. 78 s.
16. Vilborg E. Achilles Tatius Leucippe and Clitophon : A Commentary. Göteborg : Elanders Boktryckeri Aktiebolag, 1962. 140 s.
17. Whitmarsh T. Achilles Tatius. Leucippe and Clitophon, Books 1 and 2. Cambridge, 2020. 294 p.

Chakal I. S. THE AUTHOR'S VERBAL INNOVATIONS IN THE NOVEL OF ACHILLES TATIUS (FUNCTIONAL AND SEMANTIC ASPECT)

The article attempts to outline the contribution of the ancient Greek writer of the 2nd century A. D. Achilles Tatius, the author of the novel "Leucippe and Clitophon" in the expansion of the lexical structure of the ancient Greek language with verb lexemes, using the data of the "Greek-English Dictionary" by H. Liddell-R. Scott (Oxford, 1968). A comparison of the lexical-grammatical class of verbs in the lexicon of Achilles Tatius (1585 units) with their presentation in the lexicographic work of Liddell-Scott demonstrates the innovative role of the writer in creating the vocabulary of the ancient Greek language. We could find 80 verb lexemes, which were recorded with the indication of the authorship of Achilles Tatius. The dictionary shows the purely author's verb units, as well as those which meanings have been supplemented or modified thanks to Achilles Tatius (by being involved into a specific context or used in a different grammatical form). Based on these data, we classified the novelist's innovations into 9 groups with an indication of the degree of authorization. We consider the author's verb lexemes, which were first used by Achilles Tatius, as well as verbs created by other authors, but a new connotation was given by the ancient Greek novelist, and verbs used only in Achilles Tatius' specific phrases or statements, to be determined for outlining the features of the writer's idiolect. The semantics of the author's verbal innovations are presented in 5 lexical-semantic groups with the meaning of speech and sound, motion and movement in space, emotional and physical state of a person, color, physical action. Achilles Tatius' innovations in terms of grammar concern verbs fixed in a certain tense form, those that govern the case with a certain syntactic meaning, that are used in the text of the novel in a different from the commonly used state and in combination with the infinitive. We accentuated the ability of neologisms to act as components of tropes.

Key words: *innovation, verb, lexical-grammatical class, lexical meaning, figurative sense, ancient Greek novel, Achilles Tatius.*